

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України від 28.06.1996 р.
2. Декларація прав дитини 1959 року.
3. Навроцький О.О. Класифікація суб'єктивних прав дитини в Україні. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «ПРАВО». 2017. Випуск 45. Том 1. С. 24–30. С. 25
4. Стефанчук Р.О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві: автореф. дис. ... д-ра юрид.наук. К, 2007. С. 7–8.
5. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року № 2947-III (із змінами та доповненнями). URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>
6. Сайт Головного територіального управління юстиції у Львівській області. URL: <http://www.just.lviv.ua/>
7. Синегубов О.В. Здійснення особистих немайнових прав малолітніх та неповнолітніх осіб: монографія. Харків: Золота миля, 2015. С. 165
8. Коваленко Н. Дві третини підліткових вагітностей закінчуються абортom. URL: <http://www.radiosvoboda.org/a/2020472.html>
9. Стефанчук Р.О. Поняття, система, особливості здійснення і захисту репродуктивних прав фізичної особи. Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. 2004. № 1–2. С. 66–72.
10. Справа I.G., M.K., R.H. проти Словаччини (№ 15966/04). Інформаційний лист Європейського суду з прав людини «Репродуктивні права».

УДК 347.12:179.7

САМОЗАХИСТ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

SELF-DEFENSE IN CIVIL LAW

Івашенко В.В.,

студентка міжнародно-правового факультету

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена дослідженню однієї з актуальних проблем цивільного права щодо питання самозахисту як правового засобу захисту цивільних прав та законних інтересів учасників цивільних правовідносин. Основними питаннями, на яких зосереджено увагу в дослідженні, є поглиблений аналіз поняття самозахисту, окреслення його характерних ознак, проведено розмежування понять «самозахист», «самоуправство», «самосуд». Проаналізовано способи здійснення учасниками цивільних правовідносин права на самозахист.

Ключові слова: самозахист, критерії самозахисту, право на захист, способи самозахисту.

Статья посвящена исследованию одной из актуальных проблем гражданского права относительно самозащиты как одного из правовых способов защиты гражданских прав и законных интересов участников гражданских правоотношений. Основными вопросами, на которых сосредоточено внимание в исследовании, является углубленный анализ понятия самозащиты, определение его характерных признаков, разграничение понятий «самозащита», «самоуправство», «самосуд». Рассмотрены способы осуществления участниками гражданских правоотношений права на самозащиту.

Ключевые слова: самозащита, критерии самозащиты, право на защиту, меры самозащиты.

The aim of the article is to analyze one of the up-to-date issues of civil law as self-defense which is considered to be a legal means used to protect civil rights and interests of all parties of civil-law relations. The author focuses on the study of the concept of "self-defense" and its characteristic features. It is noted that the distinction between "self-defense", "arbitrariness" and "lynching" is important not only in theory but also in practice as it allows to clearly understand that a defendant must use reasonable force to protect himself or herself, others whom he is responsible for. In the context of it the author explains that self-defense is punishable due to disproportion between the means of protection used and the gravity of the attack defended against.

In the present-day society the protection of human rights is of great importance. The key element of the construction of a law-based state with the human rights as its highest value is the right of everyone to protect his or her rights and freedoms from violations and illegal encroachments by any means not prohibited by law in accordance with the Constitution.

Having analyzed dictionaries, textbooks and scientific articles it is concluded that despite the diversity of interpretations of the term "self-defense" the researchers have agreed that its basic meaning is the right to use all law enforcement actions to stop any violation of human rights or to reinstate them.

The principal characteristic features of self-defense are described in the article. The point is that the academic scientific community lacks not only a consensus of the definition of the phenomenon of self-defense but there is no single conceptual approach that would identify its features. The author outlines several especially important of them : 1) taking by a person countermeasures not prohibited by the law and not contradicting the moral norms of the society; 2) a person shall have a right to self-protection of his/her civil right and the right of any other person against violations and unlawful infringements; 3) self-protection means must comply with the substance of the violated right, the nature of actions that caused this violation as well as with the consequences resulted therefore; 4) to exercise the inherent right to self-defense independently without petition the competent authorities.

This study is an attempt to describe in detail, classify and systematize means of self-defense. The material of the article can be used in university lectures and textbooks in Civil law.

Key words: civil law, protection of rights, self-defense of civil rights, means of self-defense.

Метою даної статті є поглиблений аналіз поняття самозахисту, окреслення його характерних ознак, розмежування понять «самозахист», «самоуправство», «самосуд», дослідження заходів самозахисту.

На шляху побудови правової держави, в якій дотримуються і реалізуються, в першу чергу, інтереси особистості, права і свободи людини та громадянина є невід'ємним елементом, що забезпечується і гарантується Конституцією України.

Ч. 1 ст. 3 Конституції України передбачає, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [1]. Зазначене правове положення закріплено не лише в національному законодавстві, але й в міжнародних нормативно-правових актах.

Як би суспільство не прагнуло до ідеалу правової держави, все ж залишається проблема порушення прав та

інтересів. І на підставі цього виникає актуальне питання: як захищати порушені права, який механізм їх реалізації? Адже в разі відсутності можливості відновлення або захисту порушених прав ідея побудови правової держави залишається тільки ідеєю, а механізм реалізації та захисту прав взагалі будуть відсутні.

Положеннями ч. 5 ст. 55 Конституції України визначається право кожного будь-якими незабороненими законом засобами захищати свої права і свободи. У приватноправовій сфері вказана конституційно-правова можливість знайшла законодавче втілення в положеннях ст. 19 Цивільного Кодексу України, що визначають право особи на здійснення самозахисту порушеного суб'єктивного цивільного права або інтересу, які належать їй або іншій особі.

Виходячи з вищезазначеного, право на самозахист слід розглядати як можливість застосування особою у випадку порушення суб'єктивних цивільних прав та інтересів засобів протидії, які не заборонені законом.

Проблеми самозахисту в науковій літературі досліджувалися: Ч.Н. Азімовим, Є.О. Харитоновим, Ю.Г. Басіним, О.С. Йоффе, В.П. Грибановим, Д.І. Мейєром, Й.О. Покровським, В.Ф. Кириченком, З.В. Ромовською, І.О. Дзєрою, Г.А. Свердлик, М.С. Таганцевим, П.Ф. Єлісейкіним, В.Л. Яроцьким.

Поняття «самозахист» є багатозначним і використовується науковцями в різних значеннях.

Для визначення даного терміну в першу чергу слід звернутися до тлумачних словників. Так, наприклад, у тлумачному словнику С.І. Ожегова визначено, що корінь «само» – перша частина складних слів, яка позначає дії, здійснені без сторонньої допомоги. Слово «самозахист» визначене ним як захист самого себе, власними силами [2, с. 198].

Великий тлумачний словник сучасної української мови пояснює поняття «самозахист» як захист себе від небезпеки, нападу; захист власними силами [3, с. 1099].

Отже, самозахист – це здійснення особою без сторонньої допомоги самостійних дій власними силами, які направлені на захист самого себе від небезпеки, нападу, ворожих дій.

Г.Я. Стоякін під самозахистом розуміє «передбачені законом односторонні дії юридичного або фактичного характеру, застосовані уповноваженим на їх здійснення суб'єктом і направлені на припинення дій, що порушують його майнові або особисті права» [4, с. 5–17]. Тобто він вважає, що ні необхідна оборона, ні крайня необхідність не є цивільно-правовими мірами самозахисту, оскільки це дії фізичного, а не правового характеру.

В.П. Грибанов розуміє самозахист як «здійснення правомочною особою дозволених законом дій фактичного характеру, направлених на охорону її особистих або майнових прав та інтересів». Цю точку зору певним чином підтримують В.А. Рясенцев та М.І. Усенко. Проте В.О. Матвійчук не погоджується з даною думкою, аргументуючи це тим, що: 1) під час самозахисту дії правомочною особою спрямовані на захист своїх цивільних прав, а в стані необхідної оборони та крайньої необхідності – на захист як своїх прав, так і прав іншої особи; 2) діями в стані крайньої необхідності та необхідної оборони можуть захищатися не лише цивільні права, а й будь-які інші, що неможливе під час самозахисту; 3) умови правомірності дій у стані необхідної оборони та крайньої необхідності й дії щодо реалізації права на самозахист у разі їх зовнішньої подібності не можна розглядати як категорії, що повністю збігаються. В.П. Грибанов вважає, що самозахист має своєю метою лише охорону особистості, права власності та інших речових прав [5, с. 467].

А.В. Стремюхов зазначає, що «самозахист – це право людини використовувати проти правопорушника і для захисту свого права власні, дозволені законом примусові дії фактичного порядку» [6, с. 263].

М.І. Брагінський, М.І. Клейн вважають, що це дії, спрямовані на захист цивільних прав від порушень у позадоговірних відносинах, а також деякі дії, спрямовані на захист прав у договірних відносинах, зокрема притримання речі.

Є.А. Лукашова визначає, що самозахист своїх прав не повинен вступати в протиріччя із законами та нормальною життєдіяльністю суспільства [7, с. 96].

Ю.Г. Басін зазначає, що самозахист – це передбачені законом односторонні дії зацікавленої особи, спрямовані на те, щоб забезпечити недоторканність права та припинення дій, що його порушують. У свою чергу, В.О. Матвійчук не погоджується з даним визначенням. Оскільки можливість реалізації конкретних способів самозахисту може допускатися не лише законом, а й договором, тому що невключення в умови договору права використовувати ті чи інші дії з метою захисту може бути оскаржене і визнано неправомірним. Таким чином, Ю.Г. Басін не звертає увагу на те, що способи самозахисту можуть переслідувати й таку мету, як припинення порушення цивільного права [8, с. 410–412].

Так, наприклад, С.А. Волков право на самозахист відносить до неюрисдикційних засобів правової охорони і зазначає, що «самозахист – це передбачені законом дії фактичного порядку і юридичні засоби, застосовані уповноваженою особою, примусового припинення посягань на свої права або їх поновлення у випадку порушення останніх без звернення до компетентного органу» [9, с. 51].

У К.О. Гориславського та В.В. Конопльова зовсім інша думка стосовно даного питання. Вони вважають, що право самозахисту є досить складним поняттям, яке містить багато різних категорій, які об'єднані однією метою – надати людині можливості для здійснення нею захисту життя, здоров'я, прав власними силами [10, с. 19], а саме:

- 1) право необхідної оборони як спосіб захисту від протиправних дій злочинців і правопорушників;
- 2) право діяти у стані крайньої необхідності як спосіб захисту життя і здоров'я від небезпеки природного, техногенного характеру;
- 3) передбачене законодавством право звертатися до державних органів, установ, посадових осіб як спосіб опосередкованого самозахисту порушених прав і свобод;
- 4) самозахист цивільних прав як спосіб поновлення порушеного права;
- 5) право відмовитися від виконання злочинних наказів.

Аналізуючи все вищесказане, можна зробити висновок, що в поглядах зазначених авторів простежується спільна думка стосовно того, що самозахист – це надання можливості людині використовувати проти правопорушника дозволених законом примусові дії з метою припинення посягань на свої права або їх поновлення. З таким трактуванням поняття можна погодитись, оскільки воно відповідає положенням ч. 1 п. 2 ст. 19 ЦК, згідно з якою самозахистом є застосування особою засобів протидії, які не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства [11].

Важливого значення набуває виведення ознак, характерних для самозахисту. Стосовно даного питання в науці цивільного права існують також різні точки зору. Так, наприклад, Г. Свердлик і Е. Страунінг виділяють такі загальні ознаки самозахисту: 1) виникає в разі порушення цивільних прав або його реальної загрози; 2) здійснюється в односторонньому порядку (тобто особою, права якої порушені, без звернення до компетентних органів); 3) здійснюється лише у формі дій; 4) можлива реалізація конкретного заходу самозахисту має бути передбачена в законі або договорі; 5) дії під час самозахисту спрямовуються на забезпечення недоторканності права, припинення порушення, ліквідації наслідків; 6) можливе наступне оскарження дій особи, яка самостійно захищає своє цивільне право, до компетентних органів [12, с. 17–24].

Сучасні вчені вказують на безліч різних ознак самозахисту. Більшість дослідників сходяться на тому, що до ознак самозахисту відносяться існування в особі суб'єктивного цивільного права, що захищається, і наявність тих осіб, які порушують це суб'єктивне цивільне право. Передбачається, що перераховані обставини є підставами виникнення права на самозахист як різновиди права на захист, тому не можуть бути визнані такими, що характеризують виключно самозахист.

Ознаками самозахисту як окремого правового явища вважаються наступні:

1) Самозахист здійснюється без залучення до захисту прав держави в особі його компетентних органів, без викликання державного примусу для припинення порушення або компенсації наслідків такого порушення.

Чи означає це, що самозахист повинен здійснюватися виключно особою, чие право порушене, як вказують, наприклад, Г.А. Свєрдлик та Е. Страунінг?

Нині серед учених точиться дискусія про можливість віднесення до самозахисту дій третіх осіб. Супротивники здійснення самозахисту третіми особами вказують, що, визнаючи дії третіх осіб з метою захисту права самозахистом, ігнорується істотна ознака самозахисту, на яку вказує частина слова «само» – використання засобів захисту безпосередньо суб'єктом порушеного права. Однак саме для українського законодавства таке твердження є сумнівним, оскільки абз. 1 ч. 1 ст. 19 ЦК України передбачено, що «особа має право на самозахист свого цивільного права та права іншої особи».

2) Способи самозахисту мають відповідати змісту права, що порушене, характеру дій, якими воно порушене, а також наслідкам, що спричинені цим порушенням.

На думку М.С. Корабльової, характерними ознаками самозахисту є: 1) коли самозахист суб'єктивного права вже відбувся чи триває або (в деяких випадках) проти наявного посягання на права та інтереси уповноваженої особи; 2) обстановка (обставини, місце і час) виключають у нинішній момент можливість звернення за захистом до державних компетентних органів або, хоча це і не виключає звернення за судовим захистом, особа, право якої порушене, обирає більш оперативні заходи; 3) здійснюється силами самого потерпілого (суб'єкта, чие право порушене), що, звичайно, не виключає товариської взаємодопомоги і сприяння в здійсненні захисту (проти посягань) з боку інших осіб або участі юридичної особи; 4) не повинен виходити за межі дій, необхідних для припинення порушення, і має відповідати порушенню [13, с. 88–89].

Ч.Н. Азімов виокремлював такі ознаки самозахисту: 1) факт порушення суб'єктивного цивільного права; 2) законом або договором передбачені заходи, якими уповноважена особа має право скористатися для безпосереднього впливу на порушника; 3) здійснюється силами самого потерпілого; 4) застосовувані заходи не виходять за межі необхідних дій для припинення порушення і повинні відповідати йому. Але правник будував свої висновки на матеріалах проекту нового ЦК, який обмежував самозахист лише тими способами, котрі передбачалися законом або договором, що на сьогодні вже не відповідає нормам самого ЦК [14, с. 218–219].

На думку В.Л. Яроцького, суттєвим недоліком наведених вище ознак є наявність передбачення можливості здійснення самозахисту лише в разі порушення суб'єктивного цивільного права. Така точка зору є дискусійною і ґрунтується на аналізі необхідної оборони та крайньої необхідності, що значно звужує значення і можливості інших засобів самозахисту [15, с. 469].

Аналізуючи усе вищезазначене, можна зробити висновок, що самозахисту притаманні такі ознаки: 1) наявність правомірних дій, що підлягають кваліфікації як протидія правопорушенню; 2) засоби, якими особа бажає скористатися, не повинні суперечити закону, договору або мо-

ральним засадам суспільства; 3) самозахист здійснюється у формі активних дій; 4) самозахист здійснюється силами власника (титульного власника) самостійно, без звернення до компетентних органів держави; 5) особа має право на самозахист свого права та права іншої особи; 5) самозахист має відповідати змісту права, що порушене або може бути порушеном, а також наслідкам, що спричинені цим порушенням.

У будь-якій ситуації виникає проблема застосування певного способу самозахисту прав, який має відповідати змісту права, що порушене, характеру дій, якими воно порушене, а також наслідками, що спричинені цим порушенням.

Особливістю реалізації самозахисту є те, що останній визначається законом через припинення. Термін «припинення» тлумачиться як «зупинити силою, різким втручанням», «відсікати», «знищувати». Способи самозахисту повинні бути діями, направленними на припинення порушення, а не на його запобігання або відновлення права вже після його порушення.

В юридичній літературі виокремлюють різноманітні способи самозахисту. Так, Л.Л. Стецюк з метою систематизації класифікує їх за різними критеріями:

1) За суб'єктивним складом: а) способи самозахисту, які застосовуються фізичними особами; б) способи, які застосовуються юридичними особами; в) способи, які застосовуються як фізичними, так і юридичними особами.

2) За сферою правовідносин: а) способи, які можуть застосовуватися у сфері недоговірних зобов'язань; б) способи, які можуть застосовуватися у сфері договірних зобов'язань; в) способи, які можуть застосовуватися у сфері як договірних, так і недоговірних зобов'язань.

3) За юридичним змістом правовідносин: а) способи, які можуть застосовуватися у сфері абсолютних правовідносин; б) способи, які можуть застосовуватися у сфері відносних правовідносин; в) способи, які можуть застосовуватися у сфері як абсолютних, так і відносних правовідносин.

4) За характером права, що захищається: а) способи, які можуть застосовуватися для захисту майнових прав; б) способи, які можуть застосовуватися для захисту немайнових прав; в) способи, які можуть застосовуватися для захисту як майнових, так і немайнових прав.

5) Залежно від підстави виникнення: а) способи, які встановлені актами цивільного законодавства; б) способи, які встановлені договором; в) способи, які не встановлені ні актом цивільного законодавства, ні договором, але такі, що не суперечать закону та моральним засадам суспільства.

6) Залежно від зовнішнього вияву: а) способи, які застосовуються шляхом вчинення дії; б) способи, які застосовуються шляхом бездіяльності.

Важливої уваги потребує питання розмежування таких понять, як: самозахист, самосуд, самоуправство. Самосуд – самочинна розправа (без відома властей і без суду) над злочинцем чи запідозреним у злочині, а також над людиною іншої раси через расову ворожнечу, здійснювана, як правило, натовпом або групою осіб [16, с. 47]. Самоуправство – порушення законного порядку під час вирішення певних справ; прояв особистої сваволі [17, с. 49].

Таким чином, ми дійшли висновку, що самосуд, на відміну від самозахисту, має на меті не захист, а покарання порушника без суду чи органів виконання покарання; самоуправство, хоча і може бути спрямоване на захист, але відбувається з порушенням встановленого порядку; так зване «кулачне право» ґрунтується не на силі права, а на праві сили.

Аналізуючи вищевикладене, можна дійти висновку, що право особи на самостійний захист своїх прав та інтересів є невід'ємною частиною правомочностей суб'єктивного цивільного права людини і громадянина.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР // Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>
2. Ожегов С.И. Словарь русского языка. 18-е изд. М.: Русский язык, 1987. 198 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2003. С. 1099.
4. Стоякин Г.А. Меры защиты в советском гражданском праве: автореф. канд. дисс. ... на соискание научн. степени канд. юрид. наук. Свердловск, 1973. С. 5–17.
5. Яроцький В.Л. Характеристика самозахисту речових прав як різновиду правомірних дій. Форум права. 2013. № 4. С. 467.
6. Стремоухов А.В. Человек и его правовая защита: Теоретические проблемы. СПб., 1996. С. 263.
7. Общая теория прав человека / рук. авт. колл. и отв. ред. Е.А. Лукашова. М.: НОРМА, 1996. С. 96.
8. Матвійчук В.О. Самозахист речових прав. Держава і право. 2005. Вип. 28. С. 410–412.
9. Волков С.А. Конституционные средства охраны и защиты прав и свобод человека и гражданина: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Ростов-на-Дону, 1999. 51 с.
10. Гориславський К.О., Конопльов В.В. Право на самозахист життя і здоров'я від протиправних посягань: монографія. Сімферополь: ВАТ «Сімферопольська міська друкарня» СГТ, 2007. С. 19.
11. Цивільний кодекс України: від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
12. Свердлик Г.А., Страунинг Э.Л. Понятие и юридическая природа самозащиты в гражданском праве. Сов. государство и право. 1988. № 5. С. 17–24.
13. Кораблева М.С. Защита гражданских прав: новые аспекты. Актуальные проблемы гражданского права. М., 1949. С. 88–89.
14. Сидельников Р. Ознаки самозахисту цивільних прав. Вісник академії правових наук України. 2004. № 2 (37). С. 214–222.
15. Яроцький В.Л. Характеристика самозахисту речових прав як різновиду правомірних дій. Форум права. 2013. № 4. С. 469.
16. Словник української мови: в 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І.К. Білодіда. К.: Наукова думка, 1970–1980. Т. 9. С. 47.
17. Словник української мови: в 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І.К. Білодіда. К.: Наукова думка, 1970–1980. Т. 9. С. 49.

УДК 347.412.1

ДОГОВІРНІ ВІДНОСИНИ У СФЕРІ НАДАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПОСЛУГ: ПРАВОВА ПРИРОДА ТА ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ

CONTRACTUAL RELATIONS IN THE FIELD OF PROVIDING INFORMATION SERVICES: LEGAL NATURE AND LEGISLATIVE REGULATION

Кодинець А.О.,
д.ю.н., доцент,

доцент кафедри інтелектуальної власності

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Стаття присвячена визначенню правової природи та місця договорів про надання інформаційних послуг у системі цивільно-правових зобов'язальних відносин, характеристики їх видів та особливостей, окреслення специфіки юридичних фактів, на підставі яких виникають, змінюються та припиняються інформаційні договірні зобов'язання. У статті з позиції юридичної доктрини аналізуються ознаки договорів про надання інформаційних послуг, обґрунтовується концепція цивільно-правового регулювання інформаційних відносин, визначаються тенденції та перспективи правового регулювання інформаційних зобов'язань у законодавстві України.

Ключові слова: інформація, інформаційні відносини, інформаційне зобов'язання, послуги, консалтингова діяльність, маркетингові дослідження, договір про надання інформаційних послуг.

Статья посвящена рассмотрению правовой природы и места договоров о предоставлении информационных услуг в системе гражданско-правовых обязательственных отношений, характеристики их видов и особенностей, определению специфики юридических фактов, на основании которых возникают, изменяются и прекращаются информационные договорные обязательства. В статье с позиции юридической доктрины анализируются признаки договоров об оказании информационных услуг, обосновывается концепция гражданско-правового регулирования информационных отношений, определяются тенденции и перспективы правового регулирования информационных обязательств в законодательстве Украины.

Ключевые слова: информация, информационные отношения, информационное обязательство, услуги, консалтинговая деятельность, маркетинговые исследования, договор о предоставлении информационных услуг.

The article is devoted to the consideration of the legal nature and the place of contracts for the provision of information services in the system of civil relations, the characteristics of their types and features, the specificity of legal facts, on the basis of which information contractual obligations arise, change and terminate. In the article from the perspective of legal doctrine are examined information obligations as well as the concept of civil-law regulation of information relations, trends and perspectives of legal regulation of information obligations in the civil legislation of Ukraine.

Key words: information, information relations, information obligations, services, consulting activity, marketing research, agreement on provision of information services.

Постановка проблеми. У сучасних економічних умовах договір є універсальною правовою моделлю організації та регулювання відносин між її учасниками. Цивільно-правовий договір забезпечує регулювання майнових відносин суб'єктів підприємництва, оформлюючи їх у необхідну законодавством правову форму, виступає способом реалізації прав та інтересів учасників правовідносин, засобом узгодження взаємного волевиявлення сторін. По-

ступово договір перестає бути простим засобом фіксації прав і обов'язків сторін щодо володіння, користування або розпорядження річчю, підставою для розподілу, обміну та споживання результатів виробництва. Розвиток духовної сфери зумовив ускладнення і різноманітність інтелектуальної діяльності, багатоваріантність її результатів і форм зовнішнього втілення. У цих умовах договір набуває характеру універсальної конструкції використання інфор-